

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Ը. Հասնայնկերու Կեանքը

Քրիստոնէութեան աշխարհականացման տեսարան մը չէր որ պարզեցին նախնական համայնքները: Հոն ոչ թէ միայն ճառագայթող և զործօն հաւատք մը կայ, այլ նաև այնտեղ կը տիրէ միատիկ և զօրեղ բարեպաշտութիւն մը, որ անոնց կը ներշնչէ ճակատաբաց ապրելու արիւնքիւնն ու պարծանքը: Եկեղեցիի մը հիմնարկութիւնը կը նշանակէ քաղաքի մը նուաճումը քրիստոնէութեան կողմէ: Եւ այդ՝ քաղաքին երեսօյթին վրայ կ'աւելցնէ նոր և յատկանշական դիմագիծ մը: Նոյնիսկ հեթանոսներու խոստովանութեամբ Աղեքսանդրիոյ երախայից զպրոցը նոյն քաղաքին կուտայ զբաղան և փրկիստփաշական ինքնատիպ ծաղկում մը: Անտիօքի եպիսկոպոսական աթոռն ու մեկնողական զպրոցը արժանիք մը և լուրջ հրապոյր մը կ'աւելցնեն վաճառականութեան, պերճանքի և հաճոյքի այդ քաղաքին: Երուսաղէմ՝ որ դատապարտուած էր Աէլիա-Կապիտոլինա ըլլալու, իր պատմական տիրազոտները կը վերագտնէ՝ ըլլալով ուսման կեդրոն մը: Պաղեստինեան Կեսարիան իր զպրոցին և մատենադարանին կը պարտի մտաւորական փառարան մը եղած ըլլալու իր նոր բախտը. Կարթագինէ կ'ըլլայ բոլոր հոռմէական Ափրիկէին կրօնական մայրաքաղաքն ու կառավարողը. վերջապէս Հոռմ յարաբերութիւն կը մշակէ միւս եկեղեցիներու հետ, անոնց կ'առաջնորդէ, կ'օգնէ և քրիստոնէայ Հոռմին համար կը պատրաստէ ճակատագիր մը՝ շատ աւելի փայլուն քան այն՝ որ ստեղծեց հեթանոս Հոռմի փառքը: Իր եպիսկոպոսները կը գրեն, կը խրատեն, կարգապահական և զաւանակաւ խնդիրներ կը լուծեն: Առաջին դարուն Կղեմէս կը գրէ Կորնթոսի հաւատացեալներուն. երկրորդ դարուն Եղեթերոս կը ստանայ Լիոնի մարտիրոսներուն նամակները՝ մոնտանիականութեան մասին: Զատիկ խնդիրն շուրջ

Վիքթոր Թեազորութիւններ կ'ընէ Արևելքի և Արևմուտքի եկեղեցիներուն: Երրորդ դարուն Կոռնելիոս, Ստեփանոս, Սիկստոս Բ, Դիոնիս, Փելիկոս պապեր զճիւղարձակն իրենց ներկայացուած խնդիրներու մասին: Հոռմէն միայն որոշում չէ որ կը զրկուի, այլ նաև նպաստ. ան կը հրահանգէ և կը մխիթարէ: Դիոնիսիոս Կորնթացի կը գրէ հոռմայեցիներուն. «Սկիզբէն ի վեր սովորութիւն ունիք բարիք սրբութիւն ձեր բոլոր եղբայրներուն վրայ, նրա պատենի զրկել շատ մը եկեղեցիներու և օգնել հանքերու տաժանակիր աշխատանքին դատապարտուած հաւատացեալաց»: Դիոնիսիոս Աղեքսանդրացի շնորհակալութիւն կը յայտնէ Ստեփանոս պապին՝ «ամբողջ Սիրիոյ և Արարիոյ» օգնած ըլլալուն համար. և մինչև Դիոկղետիանոսի հալածանքը Հոռմի եկեղեցին նպաստներ կը զրկէ յԱրևելս քրիստոնէայ դատապարտեալներուն: Հետզհետէ բազմացող և աղեցութեան տիրացող եկեղեցիներուն հետ Հոռմի քահանայապետն իր հեղինակութեամբ և գթասիրութեամբ յարաբերութիւններ մշակելով այն աստիճան կարեւոր անձնաւորութիւն մը դարձաւ՝ որ 251-ին Դիկոս կայսրը կը նախընտրէր, կ'ըսէ ժամանակակից մը, մրցակիցի մը ապստամբութիւնը իմանալ քան թէ Հոռմի եպիսկոպոսի մը ընտրութիւնը:

Հոռմի հմայքը կը վերանայ մինչև առաքելական չըջանք, և այնքան մեծ է ան՝ որ Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ այն ատեն նշանաւոր եղող զրեթէ բոլոր անձինք անոր այցելած են: Սուրբ Պողիկարպոս հոն գնաց Զմիւռնիայէն և Ս. Իրենիոս՝ Լիոնէն: Պաղեստինցի Հեղեսիպոս ատեն մը հոն բնակեցաւ, Սամարացի Յուստինոս անդրացաւ երախայից զպրոց մը: Փոլեզիոյէն գնաց Հիերապոլիսի եպիսկոպոսը՝ Արեղիոս՝ «արքայական Հոռմը դիտելու և վայելելու — ինչպէս որ ինք կ'ըսէ — և Քրիստոսի հարսը (եկեղեցին) տեսնելու իր ոսկեճամուկ պատմութեանով և կօշիկներով»: Ասորիքէն Տատրանոս և Ասիայէն Հոգոն ջատագովները գացին: Կարկեղոնացի Տերտուլիանոս, Աղեքսանդրացի Որիգինէս իրենք ևս այցելեցին Հոռմ՝ զոր հերձուածողներ իրենց ազանգին դարձնել փորձած էին. վասնզի եգիպտոս զրկեց Վաղենտինա-

նոսը, Պոնտոս՝ Մարկիոնը, Սիւրիա՝ Կեր-
դոնը, Փոքր Ասիա՝ Պրակսասը, Աստ-
րիք՝ Պրեպոնը. եւ տակաւին Նոյիտոս,
Մարկիոս, Թէոդոտոս, Մարկելինա՝ գա-
ցին Նիհեսոսէն, Բիւզանդիոնէն, Աղեք-
սանդրիոյէն:

Եկեղեցիները թղթակցութիւններ կ'ու-
նենան. Իգնատիոս Անտիօքացին կը գրէ
Նիհեսացիներուն, Մանրացիներուն, Տը-
բալլիոցիներուն, Հոռոմացիներուն, Փի-
լատէլիփոցիներուն, Զմիւռնիացիներուն:
Հաւատացեալները Զմիւռնիայէն գրեցին
Փիլոմենիոսի իրենց եղբայրներուն, Լիո-
նէն՝ Փոլեզիայի հաւատակիցներուն՝ ա-
նոնց իմացնելու համար հաւատացեալնե-
րու մարտիրոսանալը եւ կամ Հոռոմ՝ Պասե-
քի խնդրին շուրջ: Կորնթոսի եպիսկոպոսը
կը գրէ Սպարտայի, Աթէնքի, Դորտիւնի,
Կնոսի (Կրետէ), Ամաստրիդի (Պափլագոնի-
ա) համայնքներուն: Աղեքսանդրիոյ եպիս-
կոպոսը կը թղթակցի Հոռոմի, Անտիօքի,
Հայաստանի իր պաշտօնակիցներուն հետ:
Որիպենէս ունեցած է ընդարձակ թղթ-
թակցութիւն մը, որ մեզի համար գրեթէ
բոլորովին կորսուած է: Իսկ Ս. Կիպրիա-
նոսինը՝ որ մասամբ պահուած է, կը վը-
կայէ այն գործունեայ յարաբերութեանց՝
որոնք գոյութիւն ունէին Ափրիկէի, Սպանի-
ոյ, Գաղղիոյ եւ Հոռոմի եկեղեցիներուն
միջեւ, ինչպէս նաեւ կը ցուցնէ կառավա-
րելու եւ մարդասիրական գործեր կատարե-
լու ան ոգին որ շարժատիթը կ'ըլլայ այդ
յարաբերութեանց:

Ժողովական հաւաքումներն ալ ապա-
ցոյց են թէ զանազան համայնքներ շարու-
նակ նամակներու եւ զազափարի փոխանա-
կութիւններ կ'ունենային: Երկրորդ դա-
րուն ժողովներ տեղի կ'ունենան Ասիոյ,
Պաղեստինի, Պոնտոսի, Գաղղիոյ, Եգիպտոյ,
Կորնթոսի եւ Հոռոմի մէջ: Երրորդ դարուն՝
երկու ժողով Փոլեզիոյ, երկու՝ Աղեքսան-
դրիոյ, հատ մը Լամբէսի (Նոմմիդիա), ե-
րեք՝ Անտիօքի, երկու՝ Հոռոմի, հատ մը
Իլլիրիոյի (Սպանիա) մէջ՝ որուն կը մաս-
նակցէին քառասունէ աւելի եպիսկոպոս-
ներ: Դեռ ուրիշ քանինն՝ մեզի անձանթ
մնացեր են, երբ ի մտի ունենանք թէ ա-
րեւելքի եւ Ափրիկէի մէջ, Գ. դարուն, բո-
լոր թեմերու եպիսկոպոսները կը համա-
խմբուէին տարին գոնէ մէկ անգամ:

Սոյն յաճախակի գումարումներու ա-
ռիթով շատ մը ճամբորդութիւններ տեղի
կ'ունենային որոնք աննկատ չէին անցներ,
հակառակ եպիսկոպոսներու խոհմութեան
կամ համեստութեան: Աչքի կը զարնէին
անոր համար՝ որ կայսրութեան հիմնուելէն
սկսեալ հանրային կեանքի մեծ շարժում-
ները զաղքած էին եւ ի փոխարէն տեղի
կ'ունենային քաղաքներու միջեւ պղտիկ
խորհրդակցական ժողովներ եւ նահանգային
կարգ մը հանդիսաւոր հաւաքոթիւններ: Այ-
լեւս միայն քրիստոնեաներու ժողովները
կային, ուր հաւաքական վիճարանութիւն-
ներ կ'ըլլային կարեւոր հարցերու շուրջ:
Հոն միայն զազափարներ կը փոխանակ-
ուէին, վարդապետական խնդիրներ ոգեւ-
որութիւն յառաջ կը բերէին, համարձակ կը
վիճէին միլիոնաւոր հաւատացեալներու
խիզճին ուղղութիւն տալու սահմանուած
օրէնքներու շուրջ. այնպէս որ առանց յա-
րակարծիք մը յայտնած ըլլալու կրնանք
ըսել՝ թէ այս ժողովներով մէջ միայն կը գրա-
ղէին քաղաքականութեամբ, բառին բարձր
իմաստով: Տերտուղիանոսի գրեթէ ար-
դիական մէկ բացատրութեամբ՝ անոնք
քրիստոնէութեան երեսփոխանական ժո-
ղովներն էին՝ կերպով մը. սակայն հետա-
քըքրական է զիտե՛լ՝ որ հոռմէական իշ-
խանութեան կողմէ անոնց նեղութիւն տրու-
ած ըլլալը բնաւ չ'երեւար:

Ընդհանուր օրէնսդրութիւն մը հետ-
զհետէ աւելի անհրաժեշտ կը դառնար՝ որ-
քան հաւատացեալներ եւ եկեղեցիներ եր-
թալով աճէին: «Մենք զեռ երէկուան մար-
դիկն ենք, կը գրէ Տերտուղիանոս, բայց
կը լեցնենք ձեր միջնաքաղաքները, տու-
ները, ամրոցները, աւանները, ժողովնե-
րը, բանակատեղիները, ցեղարաժանուած-
ները (tribus), տասնաժողովները (դասա-
ւորներու ժողով), պալատները, ծերակոյ-
տը, հրապարակը. միայն ձեր մահաանները
կը թողունք ձեզի: Եթէ մենք ձեզմէ բաժ-
նուէինք, դուք պիտի սոսկայիք ամաշու-
թենէ մը, լուսթենէ մը՝ որ մեռած աշ-
խարհի մը թմբիւր ըլլալ պիտի թուէր»: Եւ
այս համայնքներուն ոյժ տալու, եւ
անոնց պէտք եղածները հայթայթելու հա-
մար կարեւոր էին կրկին օժանդակներ —
հարստութիւն եւ մարդասիրութիւն:

Քրիստոնէից մէջ կային հարուստներ

զորս Պօղոս Առաքեալի Թուղբերը կը զգուշացնեն զգոյշ ըլլալ ազանութենէ և ընչաքաղցութենէ. արդէն Յայնուրիւնը խոշորոտ մը կը նկատէ հարստութիւնը. «ասեա, մեծատուն էի և մեծացայ, և ոչ լուրք կարօտ եմ. և ոչ գիտես եթէ դու ես ողորմելի և հէք և աղքատ, մերկ և կոյր»: Այսպիսիներուն կը կրկնուէր Տիրոջ խօսքը՝ թէ «Դիւրին է մալխոյ ընդ ծակ ասղան անցանել, քան մեծատան յարքայութիւն Աստուծոյ մօտանել». ուստի անոնք պարտ էին զգուշանալ հարստութեան տաթած հաճոյքներէն: Աղքատները անփստահութեամբ կը նայէին այն քրիստոնեաներուն՝ որոնք իրենց նիւթական շահերով և ընկերային յարաբերութիւններով աշխարհքին սիրտին կապուած կը մնային: Հերմասի զիրքին այլարանութիւններն և ուսուցումը այդ մտահոգութենէն կը ներշնչուին: «Մտիկ ըրէ, կ'ըսէ Հովիւր Հերմասին, մարդիկ կան որոնք երբեք չեն հետապնդած ճշմարտութիւնը, ոչ ալ ջանացեր են աստուածային բաները խորացընել, այլ գոհացեր են մակերեսային հաւատքով մը՝ խորասուզուած ըլլալով զրազումներու, հարստութիւններու, հեթանոսներու հետ բարեկամութիւններու և այս աշխարհիս ուրիշ շատ մը փորձանքներուն մէջ: Բոլոր անոնք որոնք այս ունայնութեանց գերի եղած են, չեն կրնար ըմբռնել աստուածային բաներու վերաբերեալ այլարանութիւնները, ինչու որ անոնց զրազումները զիրենք կը կուրցնեն, կը կորսնցնեն, կը չորցնեն:»

Փայլուն տեսիլքի մը մէջ Եկեղեցին Հերմասին կը ցուցնէր կոփուած և չողափայլ քարերով շինուած աշտարակ մը: Անոր քով կային ուրիշ անհասար, ճեղքուած քարեր, զորս մարդիկ կը կտրէին և կը նետէին. անոնցմէ ոմանք կրակաբանի մը մէջ կ'իյնային, և Հերմասի մէկ հարցումին վրայ Եկեղեցին կը պատասխանէր. «Այս քարերը, ասոնք հարուստներն են որոնք հաւատքը ընդգրկած են. երբ հալածանքը զայ՝ իրենց հարստութիւնները զիրենք կը մղեն զԱստուած ուրանալու»: Մինուկիոս Փիլիկոս անոնց հանդէպ աւելի ներողամիտ չի գտնուիր և Ս. Կիրիլիանոս՝ կը գրէ անոնց հասին՝ որոնց ուրացութեան հաստատագրները ի ձեռին

ունինք, թէ «անոնց հարստութիւններն են անոնց քաջութիւնը չգթալաները». . . Բրիտանոնէից մէջ հարուստներ քիչ էին՝ կարգ մը տապանագրերու մեղի ծանօթացուցած բացառութեանց հակառակ. բայց այսուհանդերձ պէտք չէր անշուշտ դանոնք վըհատեցնել, կղեմէս Աղեգսանդրացին գիրք մը գրած է անոնց մասին «Ո՛ր հարուստ կրնայ փրկուիլ» խորագրով, ուր անոնց կ'ըսէ՝ թէ իրաւունք ունին վարձատրուելու այնպէս՝ ինչպէս աղքատները: Բրիտանոս չորհնեց միթէ Մատթէոսի և Չաքէոսի հարուստ տուները: Անոնց փրկութիւնը կը կայանար մարգասիրական գործերու մէջ:

Ասիկա ալ տակաւին նորութիւն մը եղաւ զոր քրիստոնէութիւնը բերաւ: Ինչու մի բարեգործութիւնը չէին անգիտանար. նոյն խի քանի մը պաշտօնական հաստատութիւններ հիմնուած էին «սնունդի սեղաններ» անուամբ: Իմաստասէրներ և հեղինակներ կոչեր կ'ընէին ի նպաստ չքաւորներու, սակայն ասոնց բոլորը երբեք չը հասկցուեցան և չգործադրուեցան ամենուն կողմէ: Մարդիկ հին ժամանակներու գրականութեան և յիշատակարաններու մէջ փնտռած ու գտած են կարեկցութեան ըզզացումի հետքեր. սակայն հարկ եղած է ընդունիլ՝ թէ անոնք պատահական և բացառիկ եղած են և ընդհանուր ազդեցութիւն մը չեն թողած աշխարհի վրայ:

Յիսուս ըսած էր. «Չաղքատս յամենայն ժամ ընդ ձեզ ունիք». և առաքեալներ անմիջականօրէն պարտք համարած էին կազմակերպել բարեխրական գործը: Առաջին համայնքը կազմակերպուեցաւ փոխադարձ օգնութեան ընկերակցութեան ձևին տակ. քանի մը կտոր գետին ծախեցին և աւօրեայ պէտքերը յաջողեցան հոգալ, բայց զժուարթութիւններէ չկրցան խոստովիլ. ըզզացուեցաւ պէտքը կազմակերպողներու՝ սարկաւազներու՝ որոնց պաշտօնը կարեոր եղաւ: Անոնք հիւանդներու, աղքատներու, արհեստաւորներու, կիներու հետ միշտ չփման մանկով՝ անոնց խոստովանութիւնները, փափաքները, խնդրուածքները լսեցին և ունեցան ազդեցութիւն մը աւելի՛ զօրաւոր քան ոեւէ պրոպագանդ, աւելի համոզիկ քան ոեւէ քարոզչութիւն: Մտիկ ըրին, մխիթարեցին, օգնեցին. ա-

սիկա բարեխիտութեան զործը եղաւ:

Ամէն համայնքի մէջ կ'ընէ թէև երկ-
րորդական՝ բայց պաշտօնական տեղ մը
գրաւելու կոչուած էր. նէ իր նախաձեռ-
նութիւնները և պատասխանատուութիւն-
ներն ունեցաւ: Նախապէս կ'ընէր կը կարծէր
թէ մարդ իրեն կը դիմէ միայն հաճոյքի
համար. քրիստոնէութիւնը անկէ պահան-
ջեց միայն զոհարելութեան և անձնուիրու-
թեան զգաստ հաճոյքները, նախապատ-
ուութիւն տալով կոյսին և այլիին: Կա-
նայք զգա՞ծուած՝ գրաւուած այսպիսի փափ-
կանկատութենէ մը՝ նուիրուեցան առանց
վերապահումի: Իսկոյն միացուցին իրենց
ոչ ժերն ու կարողութիւնները, համախմբ-
ուեցան և իրենցմով քրիստոնէութեան տը-
րամադրութեան ներքեւ զրուեցաւ նոր և
անդիմադրելի զօրութիւն մը:

Հրաշունչ, անմոռանալի և ամբողջ քը-
րիստոնէական գրականութեան մէջ Յիսու-
սի քարոզներուն ամէնէն աւելի մօտեց-
նելու արժանի էջի մը մէջ Ս. Պօղոս զըր-
ւատած էր բարեխիտութիւնը. և կարծես
թէ այդ հրապառ չէր ներշնչում մը կ'ըլ-
լայ հաւատացեալներու կեանքին: Վասնզի
զայն կը գտնենք ամենուրեք — թէև ոչ մէկ
տեղ յայտնապէս — այն թաղուած աղ-
բիւրներուն նման՝ զորս կը գուշակէր
օղին տուած զովութեամբն ու հոգին տուած
արդաւանդութեամբ: Խնդրուած ողորմու-
թիւններ, հանգանակութիւններ, ինքնա-
լօծար ընծաներ արկղը կը ճօխացնեն և
կարելի կը դարձնեն քիչ թէ շատ քաղց-
րութիւններ զրկել երբեմն հանքահորերու
մէջ մխրճուած տաժանակիր աշխատողնե-
րու, բարբարոսներէն զերի վարուածներուն,
ժանտախտէ և կամ ժանտախտից տառա-
պողներուն: Սոյն աղբիւրներու օգնու-
թեամբ Հոռոմի մէջ կը սնուցանեն 1500 կա-
թօտական և Կոստանդինուպի մէջ հան-
դերձատուն մը կը կանգնեն՝ որ ի վիճակի
էր հարիւրի չափ մարդիկ հազուեցնել:

Հեթանոսները կ'ըսեն. «Նայեցէ՛ք, զի-
բար ի՞նչպէս կը սիրեն, իրարու հետ ի՞նչ-
պէս իբր եղբայր և քոյր կը վարուին, ու
իրարու համար մեռնելու անգամ պատ-
րաստ են:» — «Ը՛մարիտ է, կը պատասխա-
նէ Տերտուղիանոս անոնց, այս եղբայրա-
կան սէրը զձեզ կը զարմացնէ, զձեզ որ
զիրար տտել և մէկդ միւսին կեանքին զէմ
դաւեր լարել միայն կրատէք: Մեր եղբայր-
սիրութիւնը զձեզ կը հրաշքնէ, բայց կը
մոռնաք որ զուք իսկ առարկան էք մեր
զթասրտութեան, և թէ քրիստոնէական
սէրը կ'ընդգրկէ ոչ թէ միայն զձեզ, այլ
ամբողջ աշխարհը՝ որ յաշտ ձեր ընդարձակ
հանրապետութիւն մըն է լոկո՛ւ:

ՀԻՆ ՀԱՅ ՀԱՆՍԱԳԱՐԱՆՈՐԴԻ

ԱՍԻՈՅ ԽՈՐԵՐԸ ՀԱՅ ՍԸ 1602-ԻՆ

Հին դարերու ընթացքին Հայն ալ իբր
ճամբորդ, իբր վաճառական, և նոյն իսկ
իբր բախտախնդիր հեռաւոր աշխարհներ
այցելած ու պտտած է. և սակայն ցաւա-
լի է ըսել՝ շատ հազուադէպօրէն առ այդ
որեւէ ուղեգրութիւն կամ յիշատակարան
թողուցած է: Բաղմաթիւ հոյ առաքելու-
թիւններ, որոնք Եւրոպական կամ Ասի-
ական հեռաւոր կամ մօտաւոր արքունիք-
ներ զրկուած են, մեզի չեն թողուցած ու-
ղեգրութիւն մը կամ օրագրութիւն մը.
մինչ օտարաց կողմէ ի Հայս զրկուած դեւ-
պանութիւններ միշտ ունեցած են անհատ-
ներ, որոնք քիչ կամ շատ հաւատարմու-
թեամբ ուզած են և արձանագրած իրենց
ուղեգրութիւնը, այսպէս մեզի կտակելով
թանկագին ծանօթութիւններ: Ինչպէս ըսի
մերայնոց մէջ նման ղէպքեր հազուադէպ
են: Ինձի ծանօթ է միայն Մարտիրոս Ե-
պիսկոպոս Երզնկացոյ ուղեգրութիւնը իր
կատարած ճամբորդութեան յԵւրոպա 1489-
1492ին: Նպատակ ունիմ անոր անդրա-
դառնալու մօտաւոր ապագային. սակայն
այժմ պիտի ներկայացնեմ 1602ին Ասիոյ
խորքը կատարուած առաքելական ճամ-
բորդութեան մը մէջ հայու մը ունեցած
կարեւոր դերը:

Տարակոյս չունիմ թէ շատ կանուխ
ժամանակներուն իսկ եղած են հայեր՝ ու-
րոնք Տիբեա, Մոնղոլիա, Չինաստան կամ
հեռաւոր Արեւելք այցելած են. սակայն
գծրախտաբար առ այդ յիշատակ մը թո-
ղուցած չեն, կամ գոնէ մեր ձեռքը չէ հա-
սած: Գուցէ այդ Հայ ճանապարհորդք վա-
ճառականներ ըլլալով չեն կրցած գրակա-
նութեան սուղ արուեստին տիրանալ եւ
զայն օգտագործել: Բայց ահա կը հանդի-
պինք հայու մը որ վաճառական չէ և
1602-ին մինչև հեռաւոր Արեւելք կ'երթայ,
ըստ երեսնի իրօնքի համար, այլ ըստ իս
պարզապէս բախտախնդրութեամբ: Այս
հայը ծանօթ է միայն իբր Իսահակ, ընկե-
րակից Պորտուգալցի Յիսուսեան Բենետիկտ
Գոնչ կաթողիկ քարոզիչին: